

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1937-38

DRAMA

19 I. V. GOGOLJ:
ŽENITEV

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1937/38

DRAMA

Štev. 19

I. V. GOGOLJ:

ŽENITEV

PREMIERA 20. MAJA 1938

Sovjetska izdaja Gogoljevih zbranih del v eni knjigi ima o »Ženitvi« naslednje, dokaj skope, a zadostne podatke:

»Začetek dela na »Ženitvi« pada v leto 1833. ali 1834. Poleti 1835. je bila prvotna redakcija komedije, ki je takrat imela naslov »Ženini«, gotova. V letu 1836. je bila ta redakcija predelana, definitivno besedilo komedije pa je bilo izdelano šele v letih 1840-41 v Rimu in objavljeno v zbranih delih leta 1842. Na oder je prišla »Ženitev« prvič v Petrogradu leta 1842., kjer so jo izžvižgali... — Še pred »Ženitvijo« je Gogolj snoval komedijo, ki naj bi se imenovala »Vladimir 3 stopnje«. 20. februarja 1833. je pisal Pogodinu: »Nisem Ti še pisal, obsedla me je komedija. Ves čas v Moskvi, na poti semkaj in odkar sem prišel sem, mi ni šla iz glave, a napisal nisem doslej ničesar. Pred dnevi se mi je jelo urejati že tudi dejanje in naslov se mi je tudi že napisal na zajetnem belem zvezku: »Vladimir 3. stopnje«. In koliko zlobe, smeha in soli!... Toda nena doma sem obstal, ker sem sprevidel, da mi pod pero silijo stvari ki jih cenzura ne bo pustila. Kaj pa bi imel od tega, če se igra ne

bi igrala: drama živi samo na odru . . . Ne ostane mi drugega, kakor zamisliti čim nedolžnejšo vsebino, ki ne bo razburila niti policijskega komisarja. Toda kaj je komedija brez resnice in zlobe!»

Ta beležka kaže v strnjjenih potezah, kako je »Ženitev« nastala, poleg tega pa tudi že rahlo opredeljuje delu njegov prostor v veliki družini komedijske literarne tvornosti. Označuje ga namreč kot komedijo brez »resnice in zlobe«. Vsa komedijska proizvodnja se v glavnem deli v dve veliki skupini: v satiro in v zgolj človeško komedijo ali v komedijo, ki vzbuja smeh nad večno človeškimi stvarmi in ki se ne posmehuje nekim časovnim ali krajevnim, čisto posebnim življenjskim pojavom, kakor se jim posmehuje satira ali komedija z »resnico in zlobo«, kakor jo nekoliko krivično označuje Gogolj. Zakaj tudi zgolj človeška komedija nravi ni brez teh dveh elementov, nikakor pa ne brez resnice.

»Ženitev« spada torej v vrsto tistih nesatiričnih psiholoških komedij, ki jim je bil v zapadnih literaturah največji mojster Molière in ki jih glede njihovega osnovnega prijema jasno označujejo nekateri naslovi njegovih del, kakor »Skopuh«, »Svetohlinec«, »Namišljeni bolnik«, »Žlahtni meščan« in tako dalje. Lahna razlika med temi francoskimi strogo osredotočenimi komedijami in Gogoljevim delom je morda samo v tem, da Gogolj kot izrazit realist ne kroji življenja tako ostro samo z mislijo na osrednjo osebnost in njeno komično posebnost in zaradi tega njegov komedije na prvi pogled ni mogoče označiti z enim samim pojmom, ki bi pomenil neko človeško slabost.

Toda to samo na prvi pogled. Kajti v resnici je njegov Podkolljosin prav tako človek, ki je v vsej igri docela prevzet od ene same moči, od velike želje po ženitvi in od še večjega strahu pred njo. Ta ljubavna bojazen je lastnost ali posebnost, ki je osrednja vsebina »Ženitve«, kakor je osrednja misel »Tartuffa« svetohlinstvo.

Iz povedanega je jasno, da je Gogolj zgradil svojo komedijo predvsem na najvišji vrsti literarne komike, na komičnih značajih. Po Bergsonu je komična vsaka človeška osebnost, ki jo ima bolj ali manj nevarno v oblasti kaka slabost, strast ali manija, zaradi česar postane vse snovanje in življenje takega človeka vsaj v nekih stvarih preveč enostransko, premočrtno, torej — mehanično. Ženin Podkoljosin je nedvomno tak komičen tip. Ljubavna bojazen se z matematično gotovostjo sproži v tem človeku kakor vzmet, kakor hitro poterja življenje le najmanje odločitve glede ženitve od njega. To daje njegovemu vedenju in ravnanju neko sunkovito ponavljajočo se mehaničnost, ki je komična kakor sleherna mehanizacija kateregakoli živega pojava. Gogoljeva humoristična genialnost se kaže v domiselnosti, s katero ustvarja prilike in situacije za te krčevite vzgibe, njegova umetniška genialnost pa je v tem, kako globoko in veliko razloži ljubavni strah v svojem nejunaškem junaku. V enem izmed zaključnih prizorov, potem ko si ženin in nevesta prvič podata roke in se poljubita, pravi Podkoljosin: »Šele sedaj sem naposled spoznal, kaj je življenje; zdaj se je pred mano odprl popolnoma nov svet. Zdaj namreč vidim, da se vse to giblje, da živi, čuti, da nekako izhlapeva, tako nekako, da sam ne veš, kaj se godi. Prej pa vsega tega nisem videl, nisem razumel, skratka, bil sem brez vsake zavesti, človek, ki ni razmišljal, ki se ni poglobljal, marveč živel, kakor pač žive vsi drugi ljudje.«

Vsega tega poprej ni videl. Zdaj, ko je naposled spoznal, kaj je življenje, pa se prestraši znova in odločilno in ta strah ga pripravi, da skoči skozi okno in pobegne, pobegne pred čim? Pred življenjem. Tako se njegova ljubavna bojazen nazadnje razkrije kot strah pred življenjem in dobi razsežnosti elementarne moči.

Dremotna idila v Podkoljosinovem samskem domu in njegova ljubavna usoda spominjata na neko drugo znamenito rusko knjigo,

ki ji je morda »Ženitev« dala vsaj pobudo. To je Oblomov. Toda razlika v njunih junakih je ta, da Oblomov ima pogum, a nima moči, Podkoljosin pa ima moč, a nima poguma za odločitev, ne glede na to, da Oblomov ljubi, medtem ko se Podkoljosin samo ženi...

Poleg tega osrednjega komičnega značaja jih je Gogolj v »Ženitvi« zasnoval še nekaj, predvsem junakovega prijatelja, ki s svojimi prvimi besedami preklinja ženitovanjsko posredovalko zaradi svojega lastnega zakona, nakar se z neko manijo in obsedenostjo, ki je polna nasilnosti in domiselnosti, loti sam, da bi enako uslugo storil svojemu prijatelju. Nato ostali ženini: mogočni ljubitelj premičnin in nepremičnin, poleg njega ženin, ki mu je edina skrb, ali zna nevesta francoski in pa večni ženin in oboževalec »ženske polnote«, stari pomorščak in svetovni popotnik. Z nevesto in s posredovalko vred sami izraziti komični tipi brez primere. In nato vsa neverjetno preprosta ter mehanična procedura pri tej delikatni in važni stvari ženitve.

Pri vsem svojem realizmu in silni objektivnosti je »Ženitev« po svojem skritem jedru vendarle izpovedno delo, delo, ki je nastalo iz nekega avtorjevega izkustva v njem samem. O Gogolju, ki ga v tem smislu označuje že dejstvo, da v njegovem delu ljubezen kot taka ni nikjer pokazana v resni ali poetični obliki, poroča Prijatelj v »predhodnikih« naslednje: »Kakor zatrjujejo njegovi biografi, Gogolj nikdar ni stopil z nobeno žensko v zdravo čutno spolno razmerje... Nekemu zaljubljenemu prijatelju je nekoč pisal: »Dobro razumem in čutim stanje tvoje duše, čeprav hvalim usodo, da ga sam nisem nikdar občutil. Da jo hvalim, pravim zato, ker bi mene ljubavni plamen v enem trenutku izpremenil v prah in pepel. K sreči me je trdna volja reševala želje pogledati v prepad.« Kljub vsej razliki se taji za to njegovo intimno izpovedno neki strah, ki je soroden ljubavni bojazni njegovega junaka v »ženitvi«. Naravno, da

je čustvo v delu silovito preobraženo in prenešeno v docela drugačno življenjsko sfero. Toda ta preobrazba in resničnost nove stvaritve pričata samo o Gogoljevi genialni umetniški moči in o njegovi notranji svobodi, s katero se je ozrl vase, si brezobzirno iztrgal skrivnost in jo suverensko preobličil v jedro groteske. *J. Vidmar.*

Gogolj in njegova „Ženitev“

V pogledu nastanka lahko delimo svetovno dramatsko literaturo v dva dela: v tisto, ki so jo ustvarili veliki duhovi kot plod svojega bodisi filozofskega, etičnega ali kakršnegakoli drugega svetovnega gledanja in razmotrivanja, — torej bolj ali manj akademsko tvorbo; in pa v ono, ki je privrela bodisi programatično ali iz malenkostne pobude, iz spontanega nagiba genijalnih ustvarjalcev. Med te spadajo štirje največji dramatik svetovne literature: Anglež Shakespeare, Francoz Molière, Nемец Schiller in Rus Gogolj.

Umetnost slehernega izmed njih ima svojstveno noto svetovno-nazornega gledanja: Shakespeare je po obsegu najuniverzalnejši med njimi, Molière je glasnik in kritik predvsem socialnih in družabnih razmer svoje dobe, Schiller poborec za etiko in moralo, Gogolj pa je dramatik demonije. Vsem je skupna tista genijalna inspiracija, trenutni navdih, ki izbruhne kakor živ vulkan z elementarno močjo, tako silno, da ji zamore človek-dramatik v hipu navdiha jedva slediti, zato so v zunanjem, oblikovnem oziru ohlapni in manj dognani (kot razumsko do potankosti pretehtana dela akademskih ustvarjalcev). Ti štirje dramatik imajo med drugimi vrlinami predvsem eno zelo važno: namreč to, da so stoođstotni gledališki talenti, in da so njihove umetnine zgrajene s povsem teatrsko-artističnim čutom. V tem se očituje njihova zveza s *commedie dell'arte*, ki je pač najizrazitejša oblika invencijoznega ustvarjanja.

Gogolj je imenoval »Ženitev« »popolnoma neverjeten dogodek«; s to oznako je razkril svojo glavno težnjo, ki ga je vodila pri ustvarjanju tega dela: dal je svoji invenciji popolnoma prosto pot, da se je razbohotila svobodno, neutesnjena od zakonov realizma. Povprečen gledalec bo videl v dejanju samo groteskno neverjeten, toda zabaven dogodek, medtem ko se bo razkril drugemu za to satirično zunanjo obliko odblesk resničnega sveta in značaj polnokrvnih, živih ljudi.

Gogoljeva »Ženitev« je v veliki meri avtobiografska izpoved pisatelja, ki je živel samotno življenje brez žene. Igra je prava »chaplinskjad«, tragikomična zgodba, zajeta iz značaja starega samca, ki si želi vse življenje božajoče ženske roke in toplega ognjišča v lastnem domu, a se tik pred izpolnitvijo te želje, iz nekega trenutnega, usodnega nagiba umakne in pobegne. Za vsemi tako smešnimi pripetljaji v igri, za grotesknimi situacijami, žive vendarle pravi ljudje, z vsemi svojimi vrlinami in hibami, hrepenenji in željami.

Vsi ti snubači — na čelu jim glavni, Podkoljosin, so ljudje različnih kast, ki si vsak iz drugih človeških razlogov, želi in išče žene. V tej galeriji tipov (ki dajejo našim igralcem obilo prilike za raznoliko ustvarjanje) se gibljejo tri žene: središče pozornosti je mlada bogata nevesta, ki ji je prepuščena izbira med šestimi ženini; njena teta in resolutna posredovalka za ženitovanja.

Oblika, v kateri podajajo gledališča ta komad, je različna. Zapadnoevropski teatri ga igrajo realistično, Hudožniki groteskno, a diletantski odri karikirano (kar je pogrešno). V naši uprizoritvi je režiserjev namen podčrtati tisto osnovno potezo, ki je lastna vsem ljudem: Starim in mladim, odraslim in otrokom — kadar hrepene in čakajo izpolnitve svojih izpolnjivih ali neizpolnjivih želja: otroškost, naivnost. Želel je podati *pravljичnost želja*, zato je podčrtal v režiji *človeško naivnost* kot glavno gibalo v igri. M. S-eva.

Gogolj o smehu

Odlomek dramatske slike »Razplet Revizorja«.

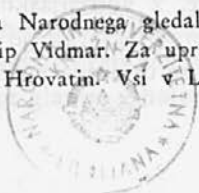
Od komika nemara niste vajeni takih besed, toda kaj hočemo, nocoj se mi je razvnelo srce, postalo mi je lahko in pripravljen sem povedati vse, kar mi je na duši, pa sprejmite moje besede kakorkoli že... Kajti navsezadnje, saj ne živim samo burke in spakovanje! Stvari, ki so nam dane zato, da bi jih večno pomnili, ne smejo biti stare: treba jih je sprejemati kot nove, kakor da jih slišimo prvič, naj jih govori kdorkoli, — pri njih ni gledati na obraz tistemu, ki jih govori... Ne, zdaj naj ne bo govora o naši lepoti, temveč o tem, kako bi se to naše življenje, ki smo se ga navadili imeti za komedijo, ne končalo kot tragedija. Govorite, kar hočete, toda revizor, ki nas čaka pred vrati groba, je strašen. Da ne veste, kdo je ta revizor? Ne pritvarjajte se! Ta revizor je naša prebujena vest, ki nas nenadoma in mahoma primora z odprtimi očmi pogledati na same sebe. Temu revizorju ne ostane nič prikrito... In nenadoma se odpre pred teboj taka strahota, da se ti od groze naježe lasje. Zato je bolje pregledati vse, kar je v nas, v začetku življenja, ne pa na njegovem koncu in sicer s pravim, ne pa s popustljivim nevizorjem, ne s Hlestakovim, kajti pred njim se je vsak uradnik spretno izmuznil in opravičil; vsak je bil malone za svetnika spoznan. Ali pa mislite, da ni slednja naša strast bolj zvita kakor vsak izmed teh prebrisancev? In ne samo strast, temveč celo vsaka ničeva, vsakdanja navada. To se ti tako spretno prelevi pred tabo in se opraviči, da bi jo kmalu imel za krepost in da se celo postavljaš z njo pred svojim bližnjim.

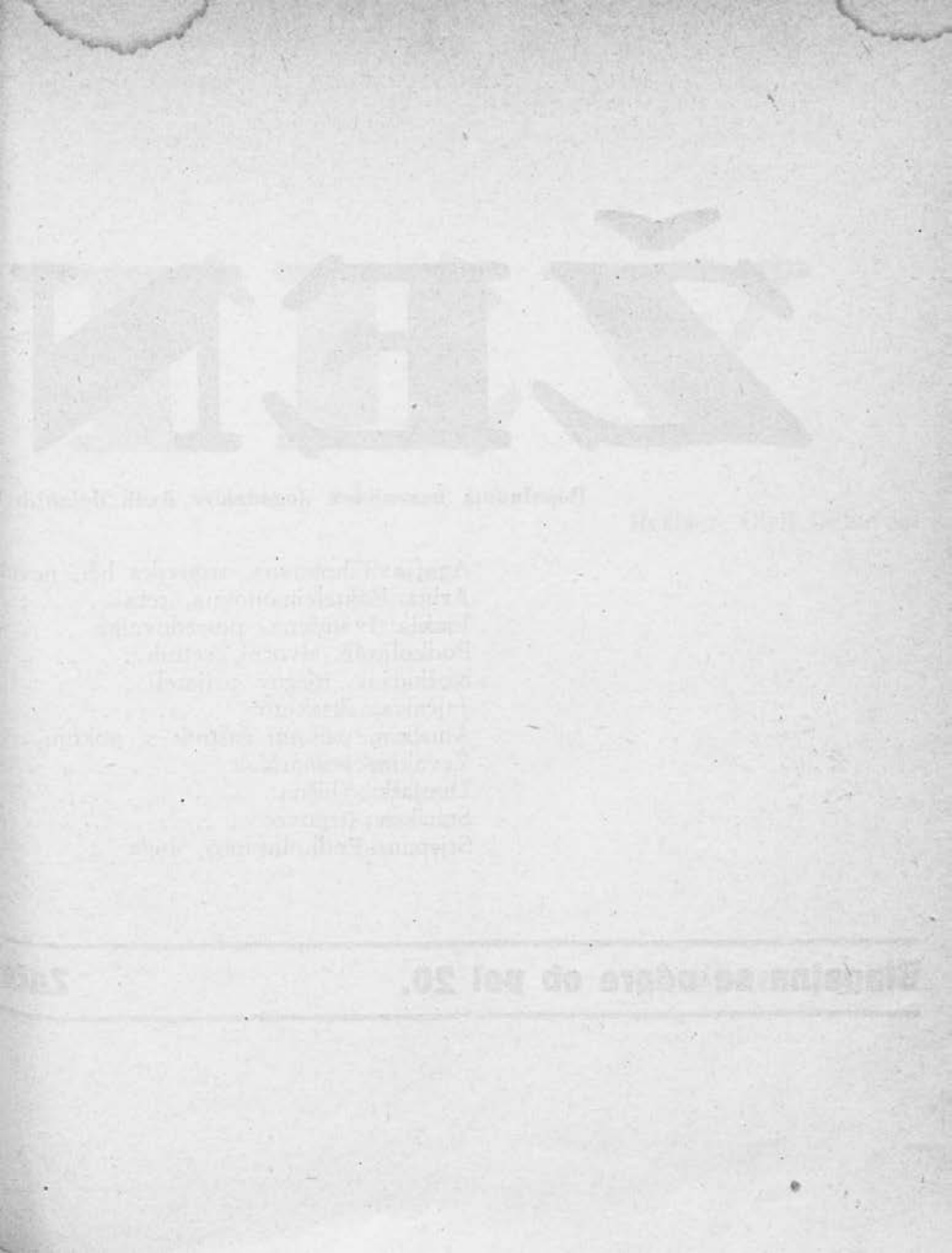
Licemerne so naše strasti, vam pravim, licemerne, ker sem sam imel opraviti z njimi. Ne, z vetrenjaško, posvetno vestjo, ne razbereš ničesar o samem sebi: pretantajo jo strasti, da ne ostane sledu za njo. Ne, gospoda, kdor se drži posvetne vesti, naj jo zavrže! Rajši

si oglejmo sami sebe s pravim revizorjem. Je sredstvo, je bič, s katerim lahko izženemo iz sebe svoje duševne zajedalce! To je smeh, plemeniti moji rojaki! Smeh, ki se ga tako boje vse naše nizkotne strasti! Smeh, ki je ustvarjen zato, da se smeješ vsemu, kar sramoti resnično človekovo lepoto. Vrnimo smehu njegov pravi smisel! Iztrgajmo ga tistim, ki so ga sorenili v lahkomišno posvetno skrunjenje vsega, brez razlikovanja med dobrim in slabim! Ravno tako kot smo se smejali nečednosti v drugem človeku, se velikodušno smejmo še lastni nečednosti, ki jo najdemo v sebi! Vsako stvar izpod peresa kateregakoli avtorja, ki se posmehuje temu grehotnemu in nizkemu, sprejmimo na svoj račun, kakor da je napisana na nas osebno: vse najdeš v sebi, samo če se potopiš v svojo dušo s pravim in nepodkupljivim revizorjem.

Rojaki! Tudi v mojih žilah teče ruska kri kakor v vaših. Poglejte: jočem! Komik, ki vas je poprej spravljal v smeh, zdaj joče. Dajte mi čutiti, da je tudi moj posel ravno tako pošten kakor kogarkoli izmed vas, da ravno tako služim svojim zemlji, kakor ji služite vi vsi, da nisem kakšen nespameten Pavliha, ki je ustvarjen samo drugim za zabavo, temveč da sem pošten uradnik velikega božjega cesarstva in da sem vzbudil v vas smeh, — ne tistega ničvrednega, s kakšnim se človek v družbi posmehuje človeku, ki izvira iz brezdelja in puščobe nezaposlenega časa, temveč smeh, ki je nastal iz ljubezni do človeka ...

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Zupančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

Faint, illegible text bleed-through from the reverse side of the page, appearing as ghostly impressions of words and lines.

ŽENITEV

Popolnoma neverjeten dogodek v dveh dejanjih (3. del) — Spisal: I. V. Gogolj. — Poslovenil: J. Vidmar.

Režiser: Ciril Debevec

Agafja Tihonovna, trgovska hči, nevesta	A. Levarjeva
Arina Panteleimonovna, teta	A. Rakarjeva
Fjokla Ivanovna, posredovalka	M. Nablocka
Podkoljosin, dvorni svetnik	J. Daneš
Kočkarjov, njegov prijatelj	M. Skrbinšek
Jajčnica, eksekutor	I. Cesar
Anučkin, pehotni častnik v pokoju	M. Sancin
Ževakin, pomorščak	J. Plut
Dunjaška, hišna	J. Boltarjeva*
Starikov, trgovec	F. Presetnik
Stjepan, Podkoljosinov sluga	L. Potokar

Blagajna se odpre ob pol 20.

Začetek ob 20.

Konec po 22.

LIBRARY

Author: [Faint text]

